

Bemerkingen bij het “*Ontwerp van norm met betrekking tot de contractuele controle van KMO’s en de gemeenschappelijke bijzondere opdrachten bij de KMO’s (IBR-IAB)*”

21 mei 2018

Dr. Dries Schockaert

Algemene bemerkingen

Graag wens ik onderstaande bemerkingen te formuleren op het zgn. “*Ontwerp van norm met betrekking tot de contractuele controle van KMO’s en de gemeenschappelijke bijzondere opdrachten bij de KMO’s (IBR-IAB)*” (hierna “Tekst” genoemd). Tevens wens ik graag te benadrukken dat deze bemerkingen geschreven zijn in persoonlijke naam, vanuit mijn academische achtergrond, gegeven het feit dat ik recentelijk gepromoveerd ben tot doctor in de economische wetenschappen op basis van mijn proefschrift getiteld “*International Standards on Auditing. An Institutional driver for Audit Quality*”.

Zoals aangegeven in de overwegingen ter introductie van de Tekst, die is opgesteld door zowel het Instituut van de Accountants en de Belastingconsulenten (IAB) als het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR), is de Tekst geschreven op vraag van de Minister die bevoegd is voor Economie. Derhalve begrijp ik dat de Tekst het resultaat is van een “politiek compromis” tussen de Minister en beide voormelde Instituten. Omdat politieke compromissen soms voorbijgaan aan sommige essentiële aspecten inzake kwaliteit van dienstverlening en soms geen rekening houden met belangrijke economische aspecten van de te nemen beleidsbeslissingen (*in casu* een latere eventuele goedkeuring van de Tekst voor opname in het normatieve kader van zowel het IBR als het IAB), ben ik persoonlijk van mening dat een academisch antwoord op de voorstellen zoals geformuleerd in de Tekst, passend is.

Ik had graag mijn bemerkingen als volgt gestructureerd:

- Essentiële functies van normen inzake de controle van financiële overzichten
- Proces van opstelling van normen
- Redelijke mate van zekerheid

- Andere opdrachten dan een controleopdracht

(1) Essentiële functies van normen inzake de controle van financiële overzichten

Vanuit economisch oogpunt vervullen normen, *in casu* normen inzake de financiële controle, een drietal functies uit:

- Bijdragen tot het **verminderen van de kosten van onzekerheid**, inclusief de ‘search costs’ nl. de transactiekosten (tijd en inspanningen) die consumenten betalen (en zich getroosten) teneinde een inschatting te kunnen maken van de productkwaliteit (*in casu* de kwaliteit van de financiële controle), evenals de bijdrage tot het verminderen van de variatie in de controlekwaliteit.
- Bijdragen tot het verschaffen van minder signalen van controlekwaliteit, of anders gezegd, tot het verschaffen van meer efficiënte signalen van controlekwaliteit of het **verminderen van het potentieel voor misleidende signalen**. Met andere woorden, normen dragen bij aan het creëren van referentiekaders die consumenten in staat stellen om het onderscheid te maken tussen echte signalen en *fake* signalen.
- Bijdragen tot het **herstel van het vertrouwen op de markt(en)** en derhalve bijdragen tot de allocatieve efficiëntie van deze markt(en), door het opleggen van meer restrictieve bepalingen betreffende controlekwaliteit, gericht op het vermijden van (toekomstige) systemische risico’s, en het aanpakken van negatieve percepties over controlekwaliteit daar waar die zich voordoen.

Een *audit service*, hier “controledienst” genoemd, onderscheidt zich van andere dienstverleningen doordat er drie partijen betrokken zijn, met name de partij die de controledienst zelf uitvoert (de auditor), de consument van de dienst (de geauditeerde) en de derde die de gecontroleerde financiële overzichten raadpleegt en op basis van zowel deze overzichten als het verslag van de beroepsbeoefenaar economische beslissingen neemt (de gebruiker). Deze laatste partij in het bijzonder verwacht dat de historische financiële informatie vervat in deze overzichten betrouwbaar is, hetgeen bijdraagt tot de efficiëntie van de betrokken markten. Met andere woorden, men verwacht dat de dienstverlening kwalitatief is in het belang van het maatschappelijk verkeer. In het Engels vertaalt men deze idee met de term ‘**public interest**’, of het algemeen belang. Dit belang gaat verder dan enkel het belang voor de consument, zijnde de instantie die de betrokken dienstverlening aankoopt. Met andere woorden,

een controledienst is niet zomaar een ‘dienst’ waarbij de cliënt het laatste woord heeft of, zoals het spreekwoord het verwoordt, ‘de klant koning is’. Een consument kan niet zomaar een aantal audit-uren aankopen, of een bepaalde mate van zekerheid ‘bestellen’, met de vraag gericht aan de beroepsbeoefenaar om nadien een ‘rapportje’ te maken op bestelling. Vanuit het algemeen belang verwacht men dat de professional bepaalde normen hanteert die een impliciete ‘garantie’ uitmaken voor de kwaliteit. In de academische en trouwens ook in de professionele literatuur wordt uitvoerig erkend dat het uitvoeren van een controledienst NOOIT vrij zal zijn van enige ‘fouten’, zodat er ALTIJD een risico zal bestaan dat het rapport over de uitvoering van de controledienst altijd het risico zal lopen een oordeel te omvatten over de betrouwbaarheid van de financiële overzichten dat niet passend is. Geen enkele norm of standaard, of bij uitbreiding geen enkele wet- of regelgeving, is in staat dit ‘audit risk’ of ‘controlerisico’ te elimineren. Daarentegen mag men wel van een standaardiserende instantie verwachten dat alle redelijke garanties in het proces van het zetten van standaarden worden ingezet, met het oog op het zetten van normen die ‘zo kwalitatief mogelijk zijn’ gegeven het tijdstip waarop de betrokken normen tot stand komen, gegeven de verwachtingen die op dat moment vanuit de maatschappij leven, en met aandacht voor de drie functies die hierboven zijn beschreven.

(2) Proces van opstelling van normen

Het schrijven van controlenormen heeft in België redelijk wat geschiedenis gekend. Zo werden sedert 1977 de Algemene Controlenormen en de Controleaanbevelingen door het IBR uitgevaardigd (zowat 300 blz. in 2013), daar waar door het IAB Algemene Controlenormen van 3 pagina’s werden uitgevaardigd. Het IBR heeft, mede door zijn lidmaatschap van de *International Federation of Accountants* (IFAC), de internationale standaarden van de *International Auditing and Assurance Standards Board* (IAASB) ingevoerd en geïmplementeerd. Deze keuze voor de IAASB standaarden (inclusief de *International Standards on Auditing* of ISA’s) vindt zijn origine in de kwaliteit van het proces dat sedert 2004 door de IAASB werd gevolgd in termen van het ‘*due process*’ bij het opstellen van internationale standaarden, met zorg voor het betrekken bij het proces van diverse elementen : feedback van diverse gebruikersgroepen, een 50-50 verdeling in de percenten van de vertegenwoordiging van professionelen resp. niet professionelen in de standaardiserende organisatie, de IAASB, en het opzetten van discussieontwerpen die wereldwijd kunnen worden becommentarieerd. Zo omvatten op dit moment de ISA’s een totaalpakket van ongeveer 900 blz., voorzien van alle commentaar en implementatiemateriaal die doorheen de tijd nodig zijn

gebleken, op grond van bemerkingen die door zowel professionals als niet-professionals zijn aangeleverd. Dit heeft geleid tot een wereldwijde erkenning van de ISA's als basis voor de meeste nationale standaarden die wereldwijd zijn opgesteld door standaardiserende organisaties op nationaal niveau (met uitzondering van de VS waar voor de public companies een aparte set van restrictieve controlestandaarden zijn opgesteld, zijnde de PCAOB standaarden). Het is dan ook zeer verwonderlijk dat de Tekst niet eenvoudigweg is gebaseerd op deze beste internationale praktijk, doch inhoudelijk gesproken een stap terug zet in de tijd van ongeveer 40 jaar, alsof in de voorbije 40 jaar de normen geen evolutie hebben ondergaan, alsof er nooit problemen zijn geweest in de controlepraktijk, en alsof er nooit beslissingen genomen zijn om deze normen restrictiever te maken uit 'noodzaak', in het licht van de functies die hierboven zijn beschreven. Het ontbreekt derhalve deze Tekst aan inhoudelijke onderbouwing, wat de perceptie onderbouwt als zou de Tekst enkel dienen om een controle eenvoudig en betaalbaar te houden door alle fundamentele normatieve aanpassingen van de voorbije 40 jaar niet te erkennen.

(3) Redelijke mate van zekerheid

Een redelijke mate van zekerheid wordt door de IAASB omschreven als een 'hoge maar niet absolute mate van zekerheid'. Absolute zekerheid kan door een professional nooit worden verkregen, gegeven heel wat inherente beperkingen van een controle die in alle basishandboeken controleleer worden beschreven. Het is dan ook bijzonder verwonderlijk dat de Tekst verwijst naar een redelijke mate van zekerheid die op basis van de uitvoering van de Tekst zou kunnen worden verkregen. De Tekst maakt bijna volledig abstractie van significante risico's die het gevolg zijn van fraude, zijnde een bewuste handeling van de opstellers van de historisch financiële informatie die erop gericht is verkeerde informatie te verschaffen. In het bijzonder verwijst de titel van de Tekst naar KMO's en wordt als het ware verondersteld dat deze controle "eenvoudig" kan zijn en op die wijze, verwonderlijk genoeg, toch kan leiden tot een 'redelijke mate van zekerheid' dat de financiële overzichten vrij zijn van een afwijking van materieel belang. De Tekst gaat voorbij aan het feit dat over de voorbije decennia fraudes zich (ook in KMO's) kunnen voordoen op zeer diverse wijzen waarop een beroepsbeoefenaar dient in te spelen door in zijn controleaanpak bv. rekening te houden met de overwegingen en werkzaamheden zoals samengevat in de ISA's 220, 540, 550 en 560. Met andere woorden, de Tekst gaat voorbij aan de mogelijkheid dat fraudes het gevolg kunnen zijn van het verkeerd voorstellen van schattingen in de financiële overzichten (ISA 540), van het niet verwerken van

informatie van verwante partijen (ISA 550) en van andere mogelijke wijze van frauduleuze voorstelling van zaken (ISA 220). Het labelen van de mate van zekerheid als ‘redelijk’ op grond van de uitvoering door een beroepsbeoefenaar van de Tekst is derhalve niet onderbouwd en leidt tot de perceptie ten aanzien van derden als zou de Tekst garant staan voor een kwalitatieve uitvoering van een financiële controle.

Indien het Politiek Compromis toch zou worden uitgevoerd raad ik de standaardiserende instanties ten stelligste aan om de term ‘redelijke mate van zekerheid’ uit de Tekst te weren, teneinde aan de alle gebruikers van de betrokken financiële overzichten niet het (verkeerde) signaal te geven als zou de Tekst de uitvoering van controles mogelijk maken die tot *reasonable assurance* kunnen overgaan. De wereld van vandaag is in vergelijking met 40 jaar geleden zo sterk geëvolueerd dat de term ‘redelijkheid’ heel wat evolutie heeft meegemaakt in termen van verwachtingen van derden, van consumenten en van markten. Verder wordt in de Tekst impliciet aangenomen dat het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid een ander proces dient te volgen dan het proces dat normaliter zou worden gevolgd in toepassing van de *International Standards on Auditing* (ISA’s). Het is derhalve een kwestie van intellectuele eerlijkheid om in de Tekst duidelijk aan te geven dat de lezer niet dient te verwachten dat de uitvoering van een controle op grond van de Tekst de professional in staat stelt om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen, net zoals dat het geval zou zijn in uitvoering van een controle op grond van de ISA’s. Derhalve lijkt het me dat het onderscheid dat in de Tekst wordt gemaakt tussen een ‘redelijke’ en een ‘beperkte’ mate van zekerheid onjuist is.

Verder wordt in de sectie Overwegingen (punt 9) gesteld dat de uitvoering van een controle overeenkomstig de Tekst leidt tot een hoog kwaliteitsniveau, wat m.i. onjuist is.

(4) Andere opdrachten dan een controleopdracht

De Tekst maakt gewag van zgn. assurance-opdrachten, door het opnemen van een paar definities en concepten over dit thema. Verder suggereert de Tekst een mogelijke toepassing daarvan op wettelijke opdrachten, inclusief gemeenschappelijke opdrachten tussen bedrijfsrevisoren en accountants. De tekst maakt bovendien abstractie van het bestaande normatief kader waarin ook normen zijn opgenomen voor dit type van gemeenschappelijke opdrachten. De Tekst omvat ongeveer 55 bladzijden, met heel wat definities van concepten en beoogt een toepassingsgebied als zou het heel wat normen (ook de bestaande normen)

vervangen voor zover het gaat om een loutere contractuele opdracht of ‘gemeenschappelijke bijzondere opdrachten’. Het is evenwel totaal onduidelijk hoe een dergelijke contractuele opdracht er dan zou moeten uitzien in het kader van een KMO. Verder worden evenmin toepassingsgerichte teksten aangeboden ter verduidelijking van de concepten en worden de vereiste werkzaamheden beperkt tot een absoluut minimum (soms onbestaande). Dit versterkt de perceptie als zou deze Tekst er enkel op gericht zou zijn een uiterst minimale inspanning van de beroepsbeoefenaar te vergen, wat haaks staat op de kwalitatieve doelstellingen die normaliter worden geassocieerd met professionele normen in het algemeen belang.

Besluit

Vanuit economisch perspectief dient een norm, inclusief een norm voor contractuele controles, een drietal functies te vervullen. De Tekst zoals die momenteel voorligt ter Openbare Raadpleging, creëert heel wat normatieve onduidelijkheden, gegeven de bestaande normen inzake controle en andere diensten. In het bijzonder de verwijzing naar ‘redelijke mate van zekerheid’ creëert heel wat verwarring doordat de meest moderne technieken die in het auditberoep tot op heden zijn ontwikkeld niet aan bod komen, als zou de contractuele controle ‘vrijgesteld’ zijn van deze moderne overwegingen bij wijze van vereiste werkzaamheden. Teneinde aan de eindgebruiker van de financiële overzichten geen verkeerd beeld of geen verkeerde perceptie te creëren, stel ik voor om het concept ‘redelijke mate van zekerheid’ uit deze Tekst te schrappen. Zodoende komt er normatieve ruimte vrij om een contractuele controle met beperkte kwaliteit tot stand te brengen, gegeven het Politiek Compromis, en wordt vermeden dat consumenten en gebruikers de toepassing van deze norm verkeerdelijk interpreteren als zou een kwaliteitsvolle audit worden gerealiseerd op grond van dit ontwerp. Tevens laat dit toe dat consumenten - op grond van de contractuele vrijheid - de keuze kunnen maken tussen een – in principe – kwaliteitsvolle controle uitgevoerd overeenkomstig de ISA’s (geval 1) en een minder kwaliteitsvolle (en dus potentieel goedkopere) controle uitgevoerd overeenkomstig de Tekst (geval 2), gegeven het feit dat het controlerisico veel groter zal zijn in geval 2 dan in geval 1. Op basis van dit kwaliteitsverschil kunnen consumenten/auditees zelf beslissen wel type van contractuele opdracht zij wensen aan te kopen, maar weten tevens ook de gebruikers van de financiële overzichten wat het kwaliteitssignaal is dat de professional via zijn rapport verzendt, en nemen zij derhalve een groter risico in geval 2 in vergelijking met geval 1. Het is evenwel intellectueel niet verdedigbaar om de perceptie staande te houden als zouden in geval 2 kwaliteitsvolle standaarden van toepassing zijn.